

Крістіна Романаускас

DOI: https//doi.org/10.32353/acfs.12.2025.13
УДК 343.985 (477)

Крістіна Романаускас
докторка філософії в галузі права, докторантка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-9545-9755
e-mail: kristina.r7@ukr.net

Потерпілі від кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності з надання правничої допомоги

Статтю присвячено дослідженню криміналістичної характеристики потерпілих у кримінальних правопорушеннях, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги. Обґрунтовано актуальність теми в умовах зростання випадків протиправного втручання в діяльність адвокатів, представників та інших учасників правозахисної сфери. Установлено, що потерпілі в таких провадженнях мають особливий правовий статус, який визначається їх професійною функцією, процесуальними повноваженнями та значенням діяльності для належного функціювання правосуддя. Проаналізовано правові підстави визнання особи потерпілою, указано на ключову роль причиново-наслідкового зв'язку між посяганням і професійною діяльністю. Розкрито соціально-професійні та поведінкові риси потерпілих, показано їхню значущість для встановлення мотивів злочину, формування доказової бази та вибору тактики допиту. Дійшли висновку про необхідність ураховувати підвищену професійну вразливість потерпілих, зокрема адвокатів, та розроблення методичних рекомендацій для підвищення ефективності розслідування правопорушень у правничій сфері.

Ключові слова: *правнича допомога; кримінальне правопорушення; криміналістична характеристика; потерпілий; адвокат.*

Постановка наукової проблеми. Професійна діяльність у сфері надання правничої допомоги виконує фундаментальну функцію в системі забезпечення прав і свобод людини, що зумовлює особливу вразливість цієї сфери до кримінально-караних посягань. У контексті розширення юридичних послуг, зростання попиту на представництво та правовий захист, а також з огляду на високий рівень довіри до адвокатів та інших суб'єктів правозахисної діяльності, особи, які потерпають від кримінальних правопорушень у цій сфері, опиняються в ситуації подвійної вразливості як клієнти, що розраховують на кваліфіковану допомогу, і як учасники правовідносин, яких може бути втягнуто в неправомірну або злочинну діяльність.

Злочини, що вчиняються у сфері професійного надання правничої допомоги, охоплюють не лише безпосередні посягання на правників (у формі погроз, насильства, утручання в діяльність захисника), але й протиправні дії самих представників цієї сфери. У кожному з цих випадків потерпіла особа зазнає не лише матеріальної або моральної шкоди, а й стає заручником порушення своїх базових прав на захист, справедливий судовий розгляд, правову визначеність.

Незважаючи на зростання кількості таких випадків, питання процесуального статусу потерпілого, специфіки його допиту, психологічного стану, участі в доказуванні тощо залишається недостатньо дослідженим у криміналістиці та кримінальному процесі. Проблемним є питання з'ясування характерних ознак потерпілих у цій категорії справ, їх соціального, професійного та правового становища, що впливає на тактику взаємодії з ними у межах досудового розслідування.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

© Крістіна Романаускас, 2025

Наявність певних стереотипів щодо «професійної обізнаності» осіб, які звертаються по правову допомогу, може призводити до ігнорування їхніх реальних потреб як потерпілих і недооцінки чинника їхньої вразливості. Це так само впливає на ефективність розслідування, визначення мотивів і обставин злочину, а також формування справедливої судової оцінки.

Усе це зумовлює необхідність наукового осмислення ознак, особливостей правового статусу та криміналістично значущих характеристик потерпілих у справах про кримінальні правопорушення, пов'язані з професійною діяльністю з надання правничої допомоги. Формування ефективних методичних рекомендацій щодо роботи з цією категорією потерпілих має стати важливою складовою комплексної криміналістичної методики розслідування таких злочинів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У широкому розумінні проблематику протидії кримінальним правопорушенням у сфері надання професійної правничої допомоги досліджували Н. Алєксєєва, Г. Бершов, В. Борисов, А. Воронцов, С. Дідик, В. Затолочний, А. Мартіросян, О. Шнипко та ін. [1].

Водночас попри наукову зацікавленість проблематикою кримінально-правової та криміналістичної протидії злочинам, що вчиняються у сфері надання професійної правничої допомоги, питання, пов'язане з криміналістичною характеристикою потерпілих у таких справах, до сьогодні залишається майже недослідженим.

Увага науковців здебільшого зосереджувалася на аналізуванні криміналістичної характеристики суб'єктів злочинів, особливостей правової кваліфікації вчинених діянь, окремих тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, тоді як особа потерпілого, його соціально-професійні риси, ступінь правової обізнаності, психологічний стан, роль у процесі виявлення та документування злочину залишалися поза полем системного криміналістичного аналізу.

У той час як в інших категоріях кримінальних правопорушень криміналістична характеристика потерпілого є важливою складовою методики розслідування, у справах про кримінальні правопорушення у сфері правничої діяльності цей аспект залишається фрагментарним. Немає єдиних підходів до класифікації таких потерпілих, не окреслено їх процесуальну або поведінкову типологію, не визначено механізм взаємодії слідчого з ними з урахуванням специфіки завданої шкоди.

Відтак, з метою підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, постає потреба в формуванні повноцінної криміналістичної характеристики потерпілих осіб як одного з ключових елементів доказового процесу та належного розкриття таких злочинів.

Мета статті — з'ясувати особливості криміналістичної характеристики потерпілих від кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги.

Викладення основного матеріалу дослідження. У структурі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що посягають на сферу надання професійної правничої допомоги, особа потерпілого посідає важливе місце. Її значення зумовлюється не лише фактом заподіяння шкоди, а й активною роллю в механізмі події злочину, формуванні мотивів суб'єкта злочину, обранні способу посягання тощо.

[1] Алєксєєва Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2017. 223 с. ; Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів : монографія. Харків, 2014. 228 с. ; Борисов В. І., Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. Харків, 2011. 160 с. ; Воронцов А. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства : дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 269 с.; Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2008. 227 с. ; Затолочний В. С. Кримінальна відповідальність за завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою : дис. … канд. юрид. наук. Львів, 2022. 212 с. ; Мартіросян А. Г. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя : дис. … канд. юрид. наук. Луцьк, 2011. 212 с. ; Шнипко О. С. Кримінально-правове дослідження злочину: завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України) : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2017. 282 с.

Kristina Romanauskas

VICTIMS OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF PROFESSIONAL LEGAL AID

The article is devoted to the study of forensic characteristics of victims of criminal offenses committed in the field of professional legal aid. The author substantiates the relevance of the topic in the context of increasing cases of unlawful interference with the activities of lawyers, representatives and other participants in the human rights sphere. The author establishes that victims in such proceedings have a special legal status which is determined by their professional function, procedural powers and the importance of their activities for the proper functioning of justice. The author analyzes the legal grounds for recognizing a person as a victim and points out the key role of the causal relationship between the encroachment and professional activity. The author reveals the socio-professional and behavioral traits of victims and shows their importance for establishing the motives of the crime, forming the evidence base and choosing interrogation tactics. The author comes to the conclusion that it is necessary to take into account the increased professional vulnerability of victims, in particular, lawyers, and to develop methodological recommendations to improve the efficiency of investigating offenses in the legal sphere.

Keywords: legal aid; criminal offense; forensic characterization; victim; attorney-at-law.

Kristina Romanauskas

GESCHÄDIGTE BEI STRAFTATEN IM BEREICH DER BERUFLICHEN TÄTIGKEIT ZUR GEWÄHRUNG VON RECHTSHILFE

Zusammenfassung. Der Artikel widmet sich der Untersuchung der kriminalistischen Charakteristik von Geschädigten bei Straftaten, die im Bereich der Gewährung professioneller Rechtshilfe begangen wurden. Begründet wird die Aktualität des Themas angesichts der Zunahme von Fällen rechtswidriger Eingriffe in die Tätigkeit von Rechtsanwälten, Vertretern und anderen Akteuren des Rechtschutzbereiches. Es wurde festgestellt, dass Geschädigte in solchen Verfahren einen besonderen rechtlichen Status innehaben, der durch ihre berufliche Funktion, ihre prozessualen Befugnisse und die Bedeutung ihrer Tätigkeit für das ordnungsgemäße

Funktionieren der Rechtspflege bestimmt wird. Analysiert wurden die Rechtsgrundlagen für die Anerkennung einer Person als Geschädigte, wobei auf die Schlüsselrolle des Kausalzusammenhangs zwischen dem Angriff und der beruflichen Tätigkeit hingewiesen wurde. Offengelegt wurden die sozial-professionellen und verhaltensbezogenen Merkmale der Geschädigten; gezeigt wurde ihre Bedeutung für die Feststellung der Tatmotive, die Bildung der Beweisbasis und die Wahl der Vernehmungstaktik. Es wurde die Schlussfolgerung über die Notwendigkeit gezogen, die erhöhte berufliche Vulnerabilität der Geschädigten, insbesondere der Rechtsanwälte, zu berücksichtigen und methodische Empfehlungen zur Steigerung der Effizienz der Ermittlung von Rechtsverletzungen im Rechtsbereich zu erarbeiten.

Schlüsselwörter: Rechtshilfe, Straftat, kriminalistische Charakteristik, Geschädigter (Opfer), Rechtsanwalt.

Kristina Romanauskas

VICTIMES D'INFRACTIONS CRIMINELLES DANS LE DOMAINE DE L'ACTIVITE PROFESSIONNELLE POUR LA FOURNITURE D'ASSISTANCE JURIDIQUE

Cet article est consacré à l'étude des caractéristiques criminalistiques des victimes d'infractions pénales commises dans le domaine de la prestation d'aide juridique professionnelle. L'actualité du sujet est justifiée par l'augmentation des cas d'ingérence illégale dans les activités des avocats, des représentants et des autres acteurs du domaine de la défense des droits de l'homme. Il a été établi que les victimes dans de telles procédures ont un statut juridique particulier, qui est déterminé par leur fonction professionnelle, leurs pouvoirs procéduraux et l'importance de leurs activités pour le bon fonctionnement de la justice. Les bases juridiques de la reconnaissance d'une personne comme victime ont été analysées, et le rôle clé du lien de cause à effet entre l'atteinte et l'activité professionnelle a été souligné. Les caractéristiques socio-professionnelles et comportementales des victimes sont révélées, leur importance pour l'établissement des motifs du crime, la constitution d'un dossier de preuves et le choix de la tactique d'interrogatoire est démontrée. Il a été conclu qu'il était nécessaire de tenir compte de la vulnérabilité professionnelle accrue des victi-

Типовим потерпілим у цій категорії кримінальних правопорушень є особа, яка безпосередньо здійснює професійну правничу діяльність. Насамперед це адвокат, а також інші суб'єкти, наділені правом надання правничої допомоги або залучені до її забезпечення: представники сторін, юристи, помічники адвокатів, в окремих випадках — клієнти, щодо яких через протиправні дії порушується право на захист. Такий статус потерпілого надає йому особливого правового значення, оскільки адвокат визнається суб'єктом підвищеної правової охорони, а його діяльність перебуває під спеціальними гарантіями незалежності та недоторканності.

Учені також звертають увагу на низку криміналістично значущих ознак потерпілих від кримінальних правопорушень. Як зазначає Д. Русанівська, проведений аналіз положень ст. 397 Кримінального кодексу України (далі — КК України) дав змогу ідентифікувати осіб, які здійснюють законну професійну правничу діяльність і можуть зазнавати протиправного втручання у формі створення перешкод або порушення передбачених законодавством гарантій, зокрема конфіденційності. Зазначена норма фокусує увагу саме на таких суб'єктах, як захисник і представник особи, які реалізують функції правничої допомоги в межах процесуальних повноважень. Отже, захисник і представник особи не лише є учасниками юридично значущих правовідносин, а й на законодавчому рівні можуть набути статусу потерпілих, якщо на їхню діяльність здійснюється протиправний вплив. Організаційно-правовий статус адвоката визначається системою повноважень, що дає йому змогу брати участь у кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) право на здійснення захисту в кримінальному процесі має винятково адвокат, дані про якого містяться в Єдиному реєстрі адвокатів України. У разі відсутності таких відомостей або наявності запису про припинення / зупинення права на адвокатську діяльність особа не може бути захисником [2].

Право адвоката на участь у кримінальному провадженні підтверджується відповідними документами, зокрема, ордером, договором, свідоцтвом про право на адвокатську діяльність або дорученням органу безоплатної правової допомоги (ст. 50 КПК України). Адвокатура як інституція діє на засадах верховенства права, незалежності, конфіденційності й уникнення конфлікту інтересів. Її завдання полягають у забезпеченні правового захисту особи, сприянні здійсненню правосуддя, дотриманні законності. Відтак, адвокатська діяльність включає як надання консультацій, так і захист у кримінальних провадженнях, участь у судових засіданнях, представництво в адміністративних і господарських справах.

У межах кримінального процесу статус представника потерпілого (ст. 58 КПК України) може мати адвокат, що відповідає вимогам ст. 45 КПК України. Незважаючи на це, законодавство поки що не передбачає обов'язкової участі захисника як представника потерпілого або гарантій безоплатного його залучення. Це створює дисбаланс між процесуальними правами сторін. З огляду на правову конструкцію процесуального представництва, адвокат-представник реалізує переважну більшість процесуальних повноважень замість потерпілого, за винятком тих, що можуть бути реалізовані лише особисто. До того ж, якщо захисник діє на шкоду інтересам потерпілого, його участь може бути припинена за рішенням уповноваженого процесуального суб'єкта.

Окрім того, чинне законодавство визначає широкий перелік осіб, які можуть виступати в ролі представника: це не лише адвокати, а й законні представники підозрюваних, потерпілих, представники юридичних осіб (цивільних позивачів / відповідачів), а також близькі родичі, які виконують функції процесуального представництва. На підставі емпіричних даних (аналізу кримінальних проваджень і результатів анкетування), учена зазначає, що потерпілими в контексті правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, найчастіше є захисник (майже 70 %), представник особи (понад 23 %) і законний представник (понад 6 %). Отже, у ролі потерпілих можуть виступати ті суб'єкти, які здійснюють законну правничу діяльність: адвокати, представники, законні представники — та

[2] Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи : дис. … д-ра філософії в галузі права. Київ, 2023. С. 59–62.

виконують функції, передбачені чинним законодавством у сфері надання правничої допомоги. Будь-яке незаконне втручання в цю діяльність, перешкоджання її здійсненню або порушення професійної таємниці є складом кримінального правопорушення, що безпосередньо загрожує реалізації права людини на захист і підриває авторитет системи правосуддя [3].

Зауважимо, що соціально-професійний портрет потерпілого від досліджуваних кримінальних правопорушень характеризується високим рівнем правової обізнаності, наявністю практичного досвіду участі в кримінальному провадженні або інших категоріях судових справ, орієнтацією в процесуальних механізмах і здатністю усвідомлювати правову природу втручання чи тиску. Водночас саме ці якості нерідко стають підгрунтям для виникнення конфліктів із зацікавленими особами, оскільки активна, принципова та незалежна позиція правника може суперечити очікуванням підозрюваних, обвинувачених, потерпілих або інших учасників провадження.

Криміналістично значущою є й поведінкова характеристика потерпілого. У більшості випадків вона поєднує професійну стриманість із підвищеною психологічною напругою, що зумовлена усвідомленням загрози професійній незалежності, особистій безпеці або репутації. Потерпілі часто схильні до фіксування фактів тиску, погроз або втручання шляхом подання заяв до правоохоронних органів, звернень до органів адвокатського самоврядування, документування подій за допомогою технічних засобів, а також громадського розголосу. Водночас непоодинокі випадки латентності таких злочинів, коли адвокати уникають офіційного звернення через побоювання ескалації конфлікту, репутаційних утрат або повторного тиску.

Не можна оминути й висновки, сформульовані Я. Олійником щодо потерпілого від погрози або насильства щодо захисника й представника особи. Учений зазначає, що потерпілий, зазвичай, це професійно підготовлений правник із чіткою позицією в судовому процесі, що нерідко стає причиною конфлікту. Так само злочинці часто мають середній або низький освітній рівень, агресивні, були раніше засуджені, а мотивами їхніх дій виступають помста або залякування. Відтак автор констатує, що потерпілий — це не лише об'єкт злочинного впливу, а й носій важливої криміналістичної інформації. Його показання, поведінка, сліди на тілі та в оточенні — це джерела, які можуть суттєво вплинути на результати розслідування. Тому вивчення його стану, ролі та взаємозв'язків із обставинами події має бути пріоритетними в роботі слідчих і криміналістів [4].

Слід зауважити, що під час оцінювання правового статусу адвоката як потерпілого відповідно до ст. 398 КК України, правоохоронні органи мають ураховувати, що загрози або насильницькі дії щодо нього мають кваліфікуватися за цією нормою не лише тоді, коли адвокат виконує функції захисника в межах кримінального провадження або представляє інтереси сторін у судовому процесі. Така правова кваліфікація є також актуальною у разі, коли адвокат є представником свідка, потерпілого або заявника в кримінальному провадженні, а також у разі представлення інтересів осіб у відносинах із державними органами, юридичними або фізичними особами. Вона поширюється й на ситуації, коли адвокат здійснює захист прав та інтересів клієнтів у міжнародних або іноземних судових інституціях, а також у разі представництва викривача, який надає відомості про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [5].

Криміналістична характеристика потерпілих від кримінальних правопорушень, учинених у сфері професійної правничої допомоги, має низку суттєвих особливостей, які відображаються в змісті об'єктивних і суб'єктивних ознак відповідних складів кримінальних правопорушень,

mes, en particulier des avocats, et d'élaborer des recommandations méthodologiques pour améliorer l'efficacité des enquêtes sur les infractions dans le domaine juridique.

Mots-clés : assistance juridique; infraction pénale; profil criminel; victime; avocat.

Kristina Romanauskas

OFIARY PRZESTĘPSTW POPEŁNIONYCH W RAMACH ŚWIADCZENIA PROFESJONALNEJ POMOCY PRAWNEJ

Artykuł poświęcony jest badaniu cech kryminalistycznych ofiar przestępstw popełnionych w ramach profesjonalnej pomocy prawnej. Autor uzasadnia istotność tematu w kontekście rosnącej liczby przypadków bezprawnej ingerencji w działalność prawników, pełnomocników i innych uczestników sfery praw człowieka. Autor stwierdza, że pokrzywdzeni w takich postępowaniach mają szczególny status prawny, który jest zdeterminowany ich funkcją zawodową, uprawnieniami procesowymi i znaczeniem ich działalności dla prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Autor analizuje podstawy prawne uznania danej osoby za pokrzywdzonego i wskazuje na kluczową rolę związku przyczynowego między przestępstwem a działalnością zawodową. Autor ujawnia cechy społeczno-zawodowe i behawioralne pokrzywdzonych oraz wskazuje na ich znaczenie dla ustalenia motywów przestępstwa, kształtowania bazy dowodowej i wyboru taktyki przesłuchania. Autor dochodzi do wniosku, że konieczne jest uwzględnienie zwiększonej wrażliwości zawodowej ofiar, w szczególności prawników, oraz opracowanie zaleceń metodologicznych w celu poprawy skuteczności ścigania przestępstw w sferze prawnej.

Słowa kluczowe: pomoc prawna; przestępstwo; charakterystyka kryminalistyczna; ofiara; prawnik.

[3] Русанівська Зазнач. твір.

[4] Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи : дис. … д-ра філософії в галузі права. Львів, 2021. С. 46—48.

[5] Бабич М. В. Кримінальні правопорушення проти адвокатів: аналіз видів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 493—496. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.82.

а також у законодавчому визначенні переліку осіб, що підлягають спеціальній охороні. Поміж провідних характеристик ми можемо виокремити такі:

1. Специфічний правовий статус потерпілих. Потерпілими в злочинах проти діяльності захисника або представника особи можуть бути винятково особи, які на момент учинення посягання легітимно здійснювали повноваження в межах надання правничої допомоги (захисник, представник, законний представник). Такий статус передбачає наявність у них відповідних документів (ордер, договір, свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю), що є кваліфікувальною ознакою суб'єкта посягання.
2. Зв'язок між фактом посягання й професійною діяльністю потерпілого. Обов'язковою умовою кримінальної відповідальності за правопорушення, передбачені ст. 397—400[1] КК України, є наявність причиново-наслідкового зв'язку між діяльністю потерпілого у сфері правничої допомоги та вчиненим злочином. Тобто дії проти нього мають бути зумовлені, мотивовані або пов'язані з його процесуальною функцією в конкретному кримінальному, цивільному, адміністративному або іншому провадженні.
3. Спеціальний об'єкт кримінально-правової охорони. У таких правопорушеннях потерпілий є носієм спеціального публічного інтересу, що зумовлює підвищений рівень охорони його безпеки та діяльності. Йдеться не лише про захист фізичної особи, а передусім про збереження інституційної стабільності правничої допомоги як елементу системи правосуддя.
4. Потенційна множинність потерпілих. У разі вчинення злочину, спрямованого на залякування або тиск на адвоката, потерпілими можуть бути не лише сам адвокат або представник, а й члени його сім'ї, клієнт, інші особи, інтереси яких він представляє, якщо посягання на них було способом впливу на захисника.
5. Необхідність чіткого документального підтвердження статусу. У кримінальному провадженні факт визнання особи потерпілою за вказаними злочинами залежить від наявності підтвердження її повноважень як захисника або представника. Відсутність таких документів (зокрема, у разі припинення або зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю) унеможливлює кваліфікувати особу к потерпілу в межах зазначеної категорії злочинів.

Отже, потерпілий у кримінальних правопорушеннях проти професійної правничої діяльності — це не просто особа, якій заподіяно фізичну або моральну шкоду, це суб'єкт з особливим правовим статусом, що здійснює діяльність, яка має публічне значення. Ця діяльність охороняється державою як умова належного функціювання правової системи. Це зумовлює підвищені вимоги до фіксування факту посягання, обґрунтування мотивів злочину, а також забезпечення ефективного механізму захисту потерпілих як особливого процесуального інституту.

Поведінка потерпілого нерідко має прямий уплив на обрання способу вчинення кримінального правопорушення. Так, щодо активних і публічних адвокатів частіше застосовуються відкриті форми психологічного або фізичного впливу, демонстративне пошкодження майна або погрози, тоді як щодо менш публічних осіб переважають приховані, опосередковані методи тиску: створення штучних процесуальних перешкод, ініціювання безпідставних перевірок, маніпулювання клієнтами або дискредитація через інформаційні канали.

З криміналістичної позиції істотне значення мають також процесуальні ролі потерпілого на момент учинення правопорушення. Посягання найчастіше відбуваються у зв'язку з конкретними процесуальними діями: участю в допиті, судовому засіданні, ознайомленні з матеріалами провадження, поданням клопотань або доказів. Саме цей зв'язок дає змогу встановити причиново-наслідковий характер між професійною діяльністю потерпілого та злочинним умислом правопорушника.

Важливою рисою криміналістичної характеристики потерпілого є його підвищена професійна вразливість. На відміну від пересічних потерпілих, шкода, завдана адвокату або іншому суб'єкту правничої допомоги, має подвійний характер: вона зазіхає не лише на особисті права, а й на інституційні гарантії функціювання правосуддя. Це зумовлює особливу доказову цінність показань потерпілого, а також потребу у виваженому виборі тактики його допиту та забезпечення безпеки.

Висновки. Потерпілий у кримінальних правопорушеннях, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, постає як активний, професійно підготовлений учасник події злочину. Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що потерпілий у кримінальних правопорушеннях, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, є особою зі спеціальним кримінально-правовим статусом, зумовленим як його професійною функцією, так і публічним значенням його діяльності. Такий потерпілий не лише зазнає фізичної або моральної шкоди, а й уособлює собою правові гарантії функціювання системи правосуддя. Тому будь-яке посягання на нього охоплює не лише особисту, а й інституційну площину правопорушення.

У межах кримінального провадження надзвичайно важливою є наявність причиново-наслідкового зв'язку між професійною діяльністю потерпілого та самим фактом злочинного посягання. Дії зловмисника мають бути зумовлені, спровоковані або спрямовані саме проти реалізації потерпілим своїх повноважень як адвоката, представника або іншої особи, що здійснює правничу допомогу. Водночас участь таких осіб у кримінальному провадженні як потерпілих можлива лише за умови підтвердження їхнього статусу відповідними документами, такими як ордер, договір, свідоцтво або інше належне доручення.

Професійна правова обізнаність потерпілого, його досвід і залученість у реалізацію процесуальних прав часто супроводжуються підвищеним ризиком виконання обов'язків. Саме правова активність і принциповість стають чинниками, що провокують тиск, переслідування, психологічне або фізичне насильство. Такі обставини потребують окремого підходу до оцінювання поведінкових і психологічних характеристик потерпілих, вибору тактичних прийомів їхнього допиту, надання гарантій безпеки та забезпечення професійної підтримки.

Криміналістична характеристика потерпілого у справах цієї категорії містить низку важливих аспектів, які мають ураховуватися під час формування методики розслідування. Це насамперед стосується правового статусу, процесуальної ролі, соціального середовища, у якому здійснюється правнича діяльність, а також типових форм впливу з боку правопорушників. Повноцінне осмислення та інтеграція цих характеристик у систему криміналістичних знань дасть змогу підвищити ефективність протидії кримінальним правопорушенням у сфері надання правничої допомоги, забезпечити захист потерпілих осіб, а також зберегти авторитет правничих інституцій як складових правової держави.

References

Alieksieieva, N. Yu. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, shcho vchyniaiutsia svidkamy, ekspertamy, perekladachamy abo shchodo nykh: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 223 s [in Ukrainian].

Babych, M. V. (2024). Kryminalni pravoporushennia proty advokativ: analiz vydiv. *Analytychno-porivnialne pravoznavstvo*, (4), 493–496. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.82 [in Ukrainian].

Bershov, H. Ye. (2014). Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia u diialnist sudovykh orhaniv: monohrafiia. Kharkiv: NikaNova. 228 s [in Ukrainian].

Borysov, V. I., & Tiutiuhin, V. I. (2011). Zlochyny proty pravosuddia: navch. posib. Kharkiv: «Nats. un-t "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"». 160 s [in Ukrainian].

Didyk, S. Ye. (2008). Kryminalno-pravova okhorona pravosuddia vid nezakonnykh diian suddi yak spetsialnoho sub'iekta zlochynu: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 227 s [in Ukrainian].

Martirosian, A. H. (2011). Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia v diialnist osib, yaki zdiisniuiut pravosuddia: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lutsk. 212 s [in Ukrainian].

Oliinyk, Ya. S. (2021). Metodyka rozsliduvannia pohrozy abo nasylstva shchodo zakhysnyka chy predstavnyka osoby: dys. … d-ra filosofii: 081 Pravo. Lviv. 239 s [in Ukrainian].

Rusanivska, D. D. (2023). Rozsliduvannia vtruchannia v diialnist zakhysnyka chy predstavnyka osoby: dys. … d-ra filosofii: 081 Pravo. Kyiv. 260 s [in Ukrainian].

Shnypko, O. S. (2017). Kryminalno-pravove doslidzhennia zlochynu zavidomo nezakonni zatrymannia, pryvid, domashnii aresht abo trymannia pid vartoiu (st. 371 KK Ukrainy): dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 282 s [in Ukrainian].

Vorontsov, A. V. (2011). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, yaki vchyniuiutsia sluzhbovymy osobamy orhaniv diznannia ta dosudovoho slidstva: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Odesa. 269 s [in Ukrainian].

Zatolochnyi, V. S. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za zavidomo nezakonne zatrymannia, pryvid, domashnii aresht, trymannia pid vartoiu: dys. … kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lviv. 212 s [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 16.10.2025 / Рецензовано 20.11.2025 / Прийнято до друку 16.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Романаускас, К., (2025). Потерпілі від кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності з надання правничої допомоги. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 122-127 DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.13.